

Марија Р. БОРАНИЈАШЕВИЋ*
Академија струковних студија Јужна Србија
Одсек за пословне студије Блаце

ИЗАЗОВИ КОМУНИЦИРАЊА У ДОБА КОРОНЕ

Апстракт: Предмет истраживања у овом раду представља анализа процеса комуницирања који је неспорно специфичан и другачији у доба короне. Пандемија изазвана вирусом ковид 19 појавила се изненада, проширила астрономском брзином, оставила огромне последице и не јењава, утичући на све сфере људског живота. Наметнуте промене начина живота довеле су до огромних промена у људској комуникационој пракси што за последицу има социјалну отуђеност међу људима која је свеprisутна. Ауторка у раду истражује у којој мери социјална изолација утиче на људску комуникациону праксу и да ли се људи у новонасталој ситуацији окрећу виртуелном комуницирању у недостатку личног контакта. Циљ истраживања је да се утврди на који начин употреба модерне технологије и нових медија, на првом месту интернета и друштвених мрежа, утиче на осећај усамљености који се неминовно јавља у доба пандемије и да ли употреба модерне технологије помаже да се овај осећај усамљености ублажи, ако не елиминише.

Кључне речи: комуникација, социјална изолација, отуђење, медији, интернет, друштвене мреже.

УВОД

Човек је социјално биће и као такав стреми сталном контакту са другим људима. Управо ова потреба за комуницирањем, поред способности мишљења и стваралачког рада, преставаља једну од карактеристика које су човека као врсту одвојиле од осталих животиња и учиниле га далеко доминантнијим бићем на планети. У комуницирању је „утемељено човеково друштвено биће. Незамисливост људског живота без комуницирања истовремено имплицира његову незамисливост изван друштва“ (Радојковић, Милетић 2008: 7), јер је комуницирање „толико разуђен, свеprisутан и вишеслојан феномен у природи, а посебно у људском друштву“ (Радојковић, Ђорђевић 2005: 8). Неодвојивост комуницирања и друштва илуструју и следеће речи: „Комуницирање је друштвена акција, намјерно и активно улажење у друштвене процесе

* доктор наука, професор струковних студија, marijaboranijasevic@yahoo.com.

говорним и другим саопћењима, интеграцијско средство друштвених група и глобалног друштва“ (Врег 1975: 129). Комуницирање је иманентно људима као врсти и представља само људима својствену интеракцију „примарног друштвеног значаја, у којој један или два човека, више или неограничени број људи саопштава и прима, временски синхроно или асинхроно, директно или индиректно преко природних и/или вештачких посредника, симболски организоване информације у облику вербалних и/или невербалних порука, које у индивидуалном и друштвеном животу људи изазивају тренутне ефекте и релативно трајне последице“ (Милетић, Милетић 2012: 149).

Трихотомија *човек – комуницирање – друштво* представља неодвојив концепт постојања човека као врсте и укратко га дефинише као социјално биће које изван овог склопа не би могло да бивствује и буде то што јесте. Стога, изолација, тј. одвојеност од других људи и недостатак међусобне интеракције, представља највећу казну за човека као врсту.

Током историје, кроз различита друштвена уређења, од првих племенских заједница, преко робовласничког друштва до модерног капиталистичког друштва, људи су тежили животу у групи и заједници, јер је човек изнад свега „друштвено биће, са дубоком потребом да суделује, да помаже, да се осећа као члан групе“ (Фром 1963: 146). И у савременом друштву, тежња човека за припадањем одређеној групи је наглашена. „То је сједињавање у којем индивидуално 'ја' у великој мери ишчезава и у којем влада тежња да се припада гомили“ (Фром 2008: 23).

ОСЕЋАЈ ОТУЂЕНОСТИ И ПОТРЕБА ЗА КОМУНИЦИРАЊЕМ

Човек се не рађа као личност. Он то постаје под утицајем различитих биолошких, наследних и друштвених фактора. Ипак, као разумно биће поседује свест о себи, блиским особама, својој прошлости и, делимично, о очекиваној будућности. Та свест о себи као извојеном бићу, свест о коначности сопственог живота и живота својих ближњих чини да се осећа издвојено и усамљено, каткад отуђено. Потреба човека за превазилажењем ове издвојености и потреба за контактом са другим људима је исконска и лежи у његовој природи. „Она није везана ни за једно конкретно доба нити посебну културу. Везана је за човека као таквог. То исто питање мучило је пећинског човека као што мучи и савременог технолошки снабдеженог човека; једнако обузима мисли једног ноћног чувара колико и универзитетског професора. Није везана ни за време, ни статус, образовање, нити услове живота. Ради се о исконској потреби човека за контактом са другим људима“¹ (Boranijašević 2013: 60).

1 Цитати из литературе на енглеском језику у раду дати су у преводу ауторке.

Савремено доба намеће човеку убрзан ритам живота. Време постаје новац и модерна особа покушава да обави што више ствари истовремено. Пре чак неколико деценија оваква ситуација је била незамислива. Данас је, пак, човек навикао на обављање више ствари истовремено, тј. на мултитаскинг². Модеран човек има све мање слободног времена, а и то мало слободног времена све мање проводи у личној комуникацији лицем у лице. Виртуелна комуникација преузима примат над осталим облицима комуникационе праксе људи данас, а то је посебно наглашено код младих људи. Ствара се такозвани сајбер-универзум (енг. *cyberspace*). „*Cyberspace* представља вештачку, виртуелну реалност коју стварају и репродукују компјутерски системи“ (Томић 2003: 209). Једна од основних функција медија масовног комуницирања, која се може пројектовати на нове медије је пренос информација. „Средства масовних комуникација остварују своју најуниверзалнију функцију већ тиме што информишу, тј. шире информације чији је садржај на практичном искуству утемељено знање о свету који нас окружује“ (Ђорђевић 1979: 215). Виртуелно комуницирање путем нових медија остварује улогу која је далеко ширира од саме потребе за преносом информација. Интернет, за разлику од класичних средстава масовног комуницирања подразумева интеракцију. „Искусство креирано преко компјутера и компјутерског умрежавања, представља својеврстан психолошки простор, просто зато што осим размена информација, људи преко Интернета размењују мишљења, жеље, стрепње, пружају једни другима подршку, изражавају љубав, оговарају, праве пријатељства, играју игре са другима, флертују, расправљају се итд“ (Томић 2003: 211). Из наведеног следи да људи целокупан свој живот преносе у виртуелну реалност, тј. сајбер-универзум, где се живот паралелно дешава, а они се све више удаљавају од директног људског контакта, тј. интерперсоналне комуникације лицем у лице. Људи практично живе у паралелном универзуму који по речима Бодријара чудно личи на свој оригинал (Бодријар 1991). Они обитавају у неком „симулираном, виртуелном свету, закључани унутар њега, насупрот реалном свету у коме се живот одиграва мимо њих, док они сами постају све даљи и отуђенији“ (Боранијашевић 2014: 192).

- 2 Овај термин потиче из енглеског језика и има значење обављања више активности истовремено. Надирање нових термина из енглеског у српски језик још једна је карактеристика савременог начина живота и глобализације, те утицаја енглеског језика на остале светске језике. Ни српски језик није изузетак од правила. И док је неким англицизмима требао дуго низ година да се одомаће у српском језику, примери као горе поменути су све учесталији, а њихов утицај у српски језик постаје неконтролисан. Некада постоји језичка оправданост за ову појаву. Због економије језика, у недостатку адекватне речи, каткад је оправдано употребити „нову“ реч која се још није одомаћила уместо целе описне фразе. Ипак, често се поред језичких еквивалената који постоје и употребљавају се у српском језику насумично користе и енглеске речи које, понављањем, себи крче пут и постају део српског језика, паралелно битишући са постојећим синонимима српског књижевног језика, и то сасвим неоправдано. Више о томе у: Боранијашевић 2018.

ИНТЕРНЕТ И ДРУШТВЕНЕ МРЕЖЕ У ВРЕМЕ ПАНДЕМИЈЕ

Пандемија вируса корона је људима широм света наметнула услове живота сасвим различите од уобичајених. Неопходна изолација услед заражавања, обавезна изолација и полицијски час у одређеној фази пандемије, као и сам страх од заражавања резултирали су специфичним начином живота и понашања људи широм планете. Суочавајући се са непознатим непријатељем, невидљивим а далеко надмоћнијим, човек инстинктивно посеже за механизмима заштите који се сами намећу као такви. Почине да избегава контакт са другим људима и држи дистанцу. Ова физичка дистанца прераста у психолошку и социјалну удаљеност које су далеко озбиљније. „Јасно је да наметнуто одржавање физичке дистанце ради контролисања ковида 19 оставља озбиљне психолошке последице на младе људе и одрасле особе. Ово искуство представља спасоносни подсетник на витални допринос који социјални контакт има за здравље и благостање [људи]“ (Smith, Lim 2020: 2).

Где год је то могуће изводи се рад од куће, школе раде по комбинованом или онлајн моделу, у зависности од тренутне епидемијске ситуације, скраћује се радно време угоститељских објеката, теретана, базена, различитих клубова и других места окупљања људи, а самим тим се особама ускраћује директни контакт са другим људима и прилика за социјализацију.

С обзиром да је човеку као врсти комуницирање иманентно, у новим, наметнутим, условима живота он посеже ка једином изводљивом начину комуницирања – виртуелном комуницирању. Тако своју комуникациону праксу углавном своди на контакте преко интернета и социјалних мрежа. У недостатку правог контакта са људима за чим човек жуди, он посеже за супститутом јер се особе „сваког дана буде умотане у ледени казан социјалне изолације, пуке досаде и пробадајућег осећања самоће“ (Banerjee, Rai 2020: 525)

Одређена истраживања која су већ спроведена на тему усамљености и употребе новијих технологија у превазилажењу ових емоција показују различите резултате. Најпре треба нагласити да се мали број истраживања бави питањима социјалне отуђености људи у старијем добу, како пре, тако и у току пандемије. На пример, резултати оваквих истраживања рађених на национално репрезентативном узорку представљени су у чланку у коме је реч о вези између осећаја усамљености и изолованости код старијих одраслих особа и употребе нове технологије (Hajek, König 2021: 121-123). Ова истраживања базирана су на популацији старијој од 40 година. Једна од студија спроведена је у Сједињеним Америчким Државама, на популацији старијој од 50 година. Резултати истраживања показују да употреба друштвених мрежа води ка осећају боље повезаности између особа, док нема индикатора који повезују употребу сајтова ове врсте са осећајем социјалне изолованости. Друга студија спроведена у Холандији на узорку који обухвата популацију старију

од 60 година показује да не постоји веза између коришћења друштвених мрежа и осећаја усамљености уопште као ни социјалне и емоционалне усамљености. Трећа студија спроведена у Немачкој обухватила је популацију преко 40 година старости. Испитивана је веза између коришћења друштвених мрежа и социјалне изолованости. Резултати истраживања показују да редовни корисници друштвених мрежа (на дневном нивоу) пријављују мањи ниво социјалне изолованости од повремених корисника или оних који уопште не користе друштвене мреже. Треба напоменути да пол и ниво образовања нису утицали на резултате истраживања, већ само време проведено у коришћењу нових медија и различитих друштвених мрежа. Аутори такође напомињу да су ово резултати истраживања урађених пре пандемије корона вируса и да постоји хитна потреба за даљим истраживањима о вези између коришћења модерне технологије и друштвених мрежа и социјалне отуђености у доба короне.

Иако умерена употреба друштвених мрежа може довести до ублажавања осећаја социјалне изолованости, прекомерна употреба може имати сасвим супротно дејство и довести до још наглашенијег осећаја усамљености и отуђености, тј. „претерана употреба друштвених медија асоцирана је са повећаним осећајем усамљености и анксиозности током пандемије ковида 19“ (Boursier, Gioia *et al.* 2020: 6).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ спроведеног истраживања био је да утврди на који начин се пандемија вируса корона одражава на интерперсоналну људску комуникацију, као и да се испита чињеница да ли се људи у новонасталој ситуацији више окрећу виртуелном комуницирању и друштвеним мрежама, те да ли овакав начин комуницирања може надоместити недостатак личне комуникације и да ли утиче да се људи осећају мање усамљено и отуђено.

У истраживању је коришћена метода испитивања, док је одабрана техника анкета, а као инструмент је употребљен упитник. Питања у самом упитнику су била затвореног типа, питања вишеструког избора, са понуђена два или три одговора. Узорак у истраживању чини популација различите старосне доби, од 18 до 64 године. Анкетирано је укупно 110 испитаника, 55 мушкараца и 55 жена. Група испитаника је и демографски разноврсна и чине је студенти и запослени различитих нивоа образовања, од средње стручне спреме, преко факултета, мастера до доктора наука.

Приликом обраде података, испитаници су подељени у две групе – прву, од 18 до 25 година старости и другу, од 26 до 64 године, с обзиром да је један од задатака истраживања био и утврђивање чињенице да ли промене у комуникационој пракси и социјална изолација у време короне на исти начин утичу на младе, тј. адолесценте, као и на одрасле људе млађе или нешто

старије доби. У првој групи налази се 40 испитаника, 17 мушког и 23 женског пола, док је у другој групи 70 испитаника, 38 мушког, а 32 женског пола.

Ова подела на две групе према старосној доби учињена је на основу два критеријума. На основу првог критеријума у прву групу спадају адолесценти и старији адолесценти, док се у другој групи налазе одрасли испитаници. Други критеријум се односи на употребу новије технологије и дигиталних медија, те су у прву групу сврстани припадници такозване Z генерације, или „дигиталне генерације“ (сви они рођени након 1996. године), док другу групу чине припадници „аналогних генерација“. У другој групи заступљене су чак три генерације и то: такозвана „беби бум генерација“ (рођени у периоду од завршетка другог светског рата до средине шездесетих година), генерација X (рођени од средине шездесетих до краја седамдесетих и почетка осамдесетих година) и генерација Y чије припаднике такође називају и „миленијалцима“ (рођени од почетка осамдесетих до средине деведесетих година). Једино је генерација Z рођена и одрасла уз дигиталну технологију, док су остале три генерације дошле у додир с њом раније или касније у животу, па се стога и њихово поимање и коришћење дигиталне технологије умногоме разликује, а самим тим и њен утицај на остале аспекте живота, у овом раду на личну комуникацију.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

Упитник који су су испитаници попуњавали састоји се од 20 питања затвореног типа. Прва три питања се односе на утицај пандемије на друштвени живот испитаника и њихов контакт са пријатељима и породицом. Класификовани одговори су приказани у табели:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА		II ГРУПА	
	да	не	да	не
Да ли је пандемија вируса корона изазвала промене у Вашем друштвеном животу?	82,5%	17,5%	85,7%	14,3%
Да ли сте за време пандемије смањили контакте с пријатељима?	72,5%	27,5%	84,3%	15,7%
Да ли сте за време пандемије смањили контакте са широм породицом?	77,5%	22,5%	75,7%	24,3%

На питање *Да ли је пандемија вируса корона изазвала промене у Вашем друштвеном животу* потврдно је одговорило чак 82,5% млађих испитаника и 85,7% одраслих, из чега се може извести закључак да је пандемија изазвала промене у друштвеном животу великог процента становништва, а да нема велике разлике у томе да ли је реч о млађој или нешто старијој популацији.

Када је у питању контакт са пријатељима и широм породицом, резултати су такође приближни у обе групе. На питање *Да ли сте за време пандемије*

смањили контакте с пријатељима са да је одговорило 72,5% испитаника из млађе групе и 84,3% испитаника из старије групе. Може се приметити да је у другој групи проценат још виши, али и овог пута је већина испитаника одговорила потврдно. На питање *Да ли сте за време пандемије смањили контакте са широм породицом* потврдно је одговорило 77,5% испитаника из прве и 75,7% испитаника из друге групе, што је више од три четвртине испитаника.

Наредна три питања односила су се на сама осећања испитаника у току пандемије. У табели се налазе резултати:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА		II ГРУПА	
	да	не	да	не
<i>Да ли Вам је у време изолације и полицијској часа тешко њала дисципанаца са пријатељима и широм породицом?</i>	85%	15%	71,4%	28,6%
<i>Да ли сте се осећали усамљено?</i>	55%	45%	34,3%	65,7%
<i>Да ли сте осећали промене расположења, анксиозносћ, нервозу и сл?</i>	72,5%	27,5%	48,6%	51,4%

Може се приметити да је и млађим и старијим испитаницима тешко пала дистанца са пријатељима и широм породицом, али да је код млађе групе испитаника проценат чак 85%, док је код старије групе то 71,4%. Осим тога више од половине испитаника из прве групе, 55% њих, је изјавило да се осећало усамљено у време изолације док је то у другој групи констатовала тек трећина испитаника, односно 34,3%. На питање *Да ли сте осећали промене расположења, анксиозносћ, нервозу и сл.* чак 72,5% млађих испитаника је одговорило потврдно, док је потврдан одговор дало 48,6% старијих испитаника. Резултати показују да је већи број припадника млађе генерације осећао усамљеност и промене расположења у односу на старију популацију.

Наредна три питања су у вези са употребом модерне технологије. Следе резултати:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА		II ГРУПА	
	да	не	да	не
<i>Да ли сте покушали да недостиајак контакта лицем у лице компензујете на неки други начин (на пример разговорима телефоном, контактом њушем смс-порука или њушем друштвених мрежа)?</i>	87,5%	12,5%	84,3%	15,7%
<i>Да ли сте више времена проводили користећи интернет и различите друштвене мреже него обично?</i>	82,5%	17,5%	78,6%	21,4%
<i>По Вашем мишљењу да ли је употреба модерне технологије утицала да се повећате са пријатељима и породицом са којима нисте моли да будете у директном контакту?</i>	80%	20%	82,9%	17,1%

Као што се може приметити велики проценат испитаника, 87,5% млађих и 84,3% старијих, изјавили су да су недостатак контакта лицем у лице покушали да компензују употребом модерне технологије. Притом, 82,5% испитаника из прве групе и 78,6% њих из друге констатовало је да су више него обично користили интернет и друштвене мреже. Такође, велики проценат испитаника, 80% из млађе популације и 82,9% из старије је мишљења да је употреба модерне технологије утицала да се повежу са породицом и пријатељима са којима нису имали прилике да буду у директном контакту.

Следећа три питања у упитнику односила су се на расположење испитаника у вези са употребом модерне технологије. Ево и резултата:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА		II ГРУПА	
	да	не	да	не
Да ли је употреба модерне технологије утицала да се осећајте боље?	75%	25%	64,3%	35,7%
Да ли сте у овом периоду у већој мери размењивали поруке хумористичког садржаја?	67,5%	32,5%	71,4%	28,6%
Да ли овакве поруке на Вас делују као део менталне хигијене, тј. да ли смех који изазивају поправља Ваше расположење?	75%	25%	78,6%	21,4%

На питање да ли је употреба модерне технологије утицала да се осећају боље, потврдно је одговорило чак три четвртине, тј. 75% млађих испитаника и нешто мање старијих, 64,3% њих. Када су у питању садржаји забавног карактера, 67,5% испитаника из прве и 71,4% испитаника из друге групе одговорило је да је у овом периоду чешће размењивало поруке овакве природе, док је 75% њих из прве, а 78,6% њих из друге групе констатовало да овакве поруке поправљају њихово расположење.

Наредна два питања односила су се на поимање виртуелне и директне комуникације од стране испитаника. Анкета је дала следеће резултате:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА			II ГРУПА		
	да	не	дели-мично	да	не	дели-мично
Да ли је по Вашем мишљењу виртуелна комуникација адекватна замена за интерперсоналну комуникацију лицем у лице?	12,5%	65%	22,5%	8,6%	72,8%	18,6%
Да ли мислите да комуникација путем различитих друштвених медија у време короне надомешћује недостижну правој људској контактној и личне комуникације лицем у лице?	20%	52,5%	27,5%	11,4%	58,6%	30%

Примећујемо да је 65% испитаника из прве групе и чак 72,8% из друге изјавило да виртуелна комуникација није адекватна замена за интерперсоналну комуникацију. Мали проценат њих се сложио да јесте, док је нешто више од петине младих и нешто мање од петине старијих констатовало да виртуелна комуникација делимично може заменити директну комуникацију лицем у лице. На питање *Да ли мислите да комуникација путем различитих друштвених медија у време короне надомешћује недостатак правој људској контакти и личне комуникације лицем у лице* више од половине испитаника из обе групе је одговорило са *не*, и то 52,5% млађих и 58,6% старијих. За опцију *делимично* определио се не баш занемарљив проценат испитаника, 27,5% из прве и 30% из друге групе, док је потврдно одговорила петина испитаника из прве, а свега 11,4% из друге групе. Следи закључак да виртуелна комуникација није адекватна замена за директну комуникацију, али у случају нужде је делимично може заменити.

Питања која следе у анкети односила су се на став испитаника према директној комуникацији лицем у лице. У табели се налазе резултати:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА		II ГРУПА	
	да	не	да	не
<i>Да ли Вам недостају дружења у већим групама, прославе, журке и сл. окуљања?</i>	85%	15%	84,3%	15,7%
<i>Да ли Вам недостају сусрети с пријатељима у кафићима, ресторанима, биоскопима?</i>	92,5%	7,5%	87,1%	12,9%
<i>Да имате више прилика, да ли бисте заменили време provedено у виртуелном комуницирању оним provedеним у личном контакту с пријатељима и породичом?</i>	57,5%	42,5%	68,6%	31,4%

И млађи и старији испитаници су готово идентично одговорили на питање да ли им недостаје дружење у већим групама, прославе, журке и сл. У великом проценту су одговорили потврдно, прва група са 85%, а друга са 84,3%. По мишљењу испитаника сусрети с пријатељима у кафићима, ресторанима, биоскопима им недостају још више, те је 92,5% млађих и 87,1% старијих испитаника одговорило са *да*. Ипак, на питање да ли би да имају могућности виртуелну комуникацију заменили личном тек нешто преко половине младих, њих 57,5%, и 68,6% старијих је одговорило са *да*, док би 42,5% млађих и 31,4% старијих било сасвим задовољно виртуелном комуникацијом.

Наредна два питања тичу се управо избора између виртуелне комуникације и директне интерперсоналне комуникације. Ево и резултата:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА			II ГРУПА		
	слажем се	не слажем се	не могу да проценим	слажем се	не слажем се	не могу да проценим
<i>Свеједно ми је да ли сам у конџакију с пријатељима путем друштвених медија (Вајбер, Фејсбук, Инстаграм и сл.) или у директноом конџакију:</i>	2,5%	57,5%	40%	4,3%	88,6%	7,1%

ПИТАЊЕ	I ГРУПА			II ГРУПА		
	да	не	понекад	да	не	понекад
<i>И када имам прилике за лични конџакиј, пре бирам вишеуелно дружење:</i>	10%	65%	25%	5,7%	80%	14,3%

Чак 88,6% припадника старије популације, а 57,5% млађе изјавило је да им није свеједно да ли су у личном контакту с пријатељима или путем друштвених мрежа. Мали проценат сматра да им је свеједно, док 40% млађих, а само 4,3% старијих не могу да процене. Резултати иду у прилог чињеници да одрасли радије бирају лични контакт, док и даље више од половине младих бира такође директну комуникацију лицем у лице. 80% старијих испитаника, као и 65% млађих се не слаже са констатацијом: *И када имам прилике за лични конџакиј, пре бирам вишеуелно дружење*, мањи проценат се слаже, док четвртина млађих и 14,3% старијих бира опцију *понекад*. Иако је висок проценат оних који бирају личну комуникацију, у старијој популацији је то наглашенији број него у млађој.

Последње питање у упитнику односило се на свеобухватан утисак испитаника у вези са чињеницом да ли је употреба интернета и друштвених мрежа могла да се осећају мање усамљено и отуђено у доба короне. Следе резултати:

ПИТАЊЕ	I ГРУПА			II ГРУПА		
	да	не	не могу да проценим	да	не	не могу да проценим
<i>У време пандемије и смањеној личној конџакија међу људима, да ли по Вашем свеобухватном мишљењу коришћење друштвених мрежа и интернетна помага да се осећају мање усамљено и отуђено?</i>	52,5%	25%	22,5%	55,7%	31,4%	12,9%

Приметно је да је нешто више од половине испитаника изјавило да им је модерна технологија помогла да се осећају мање усамљено и отуђено (52,5% из прве и 55,7% из друге групе). Четвртина млађих и близу трећине старијих испитаника сматрају да им није помогла, док 22,5% млађих и 12,9% старијих није могло да процени.

ЗАКЉУЧАК

На основу презентованих резултата можемо констатовати да је пандемија изазвана вирусом корона оставила велике последице на комуникациону праксу људи. Дошло је до промена у друштвеном животу и једне и друге групе испитаника, као и до смањења личног контакта како са широм породицом, тако и са пријатељима.

И млађа и старија популација је тешко поднела дистанцу са пријатељима и широм породицом, млађа популација чак у већој мери. Млађи су, такође, у већој мери осећали промене расположења, анксиозност и нервозу. Ови резултати донеке изненађују јер је млађој популацији модерна технологија иманентна, те би се очекивало да ће лични контакт више недостајати старијима јер су млађи свакако присутнији на друштвеним мрежама. Ипак, резултати су показали супротно.

Резултати истраживања показују и да су у великом проценту припадници обе групе покушали да недостатак интерперсоналне комуникације надоместе коришћењем нове технологије. Такође је велика већина испитаника у обе групе констатовала да је у овом периоду више него обично користила интернет и различите друштвене мреже, те да су им оне помогле да се повежу са пријатељима и породицом са којима нису могли да буду у директном контакту. Дакле, и у овом аспекту се поклапају резултати истраживања, неvezано за старосну доб.

По мишљењу испитаника из обе групе употреба модерне технологије је учинила да се осећају боље, посебно размена садржаја забавног карактера који утичу да се расположење поправи. Нешто више од половине испитаника у обе групе констатовало да им употреба интернета и друштвених мрежа помаже да се у новонасталим условима осећају мање усамљено и отуђено. Ипак, веома мали проценат њих сматра да је виртуелна комуникација адекватна замена за интерперсоналну комуникацију и да оваква комуникација не може или тек делимично може надоместити личну комуникацију и истински људски контакт.

Коначни закључак који се намеће је да у доба короне и наметнутих мера људима јако недостаје лични контакт, без обзира на чињеницу да ли су у млађој или нешто старијој доби. Употреба нове технологије, на првом месту друштвених мрежа, помаже да се тај недостатак делимично ублажи,

али људски контакт не може бити замењен супститутом у виду модерне технологије. Остаје нада да ће ова пошаст нестати онако како је и дошла, те да ће се људи вратити својим устаљеним навикама и уобичајеној комуникационој пракси која подразумева више личног контакта.

ЛИТЕРАТУРА:

- Banerjee – Rai 2020: Debanjan Banerjee – Mayank Rai. “Social Isolation in Covid-19: The Impact of Loneliness”. *International Journal of Social Psychiatry*, Vol. 66(6), p. 525–527, <<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020764020922269>>. [21.02.2021].
- Бодријар 1991: Жан Бодријар. *Симулакруми и симулација*, Нови Сад: Светови.
- Боранијашевић 2018: Марија Боранијашевић. „Очување српског језика и његових обележја“. *Култура и друштвени развој (IV)*. Зборник радова са 4. научне конференције „Истраживање, представљање, заштита и очување културног наслеђа Србије и српског народа“. Београд: Мегатренд универзитет, 125-135.
- Боранијашевић 2014: Марија Боранијашевић. „Утицај масовних и нових медија на интерперсоналну комуникацију младих у Србији“. *Књижевност*, број 1/2014, Београд: Просвета, 179 - 195.
- Boranijašević 2013: Marija Boranijašević. “Alienation of an Individual in the Modern World”. *Management and Education*, *Humanities and Social Sciences*. Burgas: University „Prof. Assen Zlatarov“, Vol. IX (4), p. 57-64.
- Boursier – Gioia – Musetti – Schimmenti 2020: Valentina Boursier – Francesca Gioia – Alessandro Musetti – Adriano Schimmenti. „Facing Loneliness and Anxiety During the COVID-19 Isolation: The Role of Excessive Social Media Use in a Sample of Italian Adults“. *Frontiers in Psychiatry*, p. 1-10, <<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2020.586222/full>>. [20.02.2021].
- Врег 1975: Франце Врег. *Друштвено комуницирање*. Загреб: Центар за информације и публицитет.
- Ђорђевић 1979: Тома Ђорђевић. *Теорија информација, теорија масовних комуникација*. Београд: ООУР Издавачко публицистичка делатност; Љубљана: Партизанска књига.
- Милетић – Милетић 2012: Мирко Милетић – Невена Милетић. *Комуниколошки лексикон*. Београд: Мегатренд универзитет.
- Радојковић – Ђорђевић 2005: Мирољуб Радојковић – Тома Ђорђевић. *Основе комуникологије*. Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.
- Радојковић – Милетић 2008: Мирољуб Радојковић – Мирко Милетић. *Комуницирање, медији и друштво*. Београд: Учитељски факултет, Универзитет у Београду.
- Smith – Lim 2020: Ben J Smith – Michelle S Lim. “How the COVID-19 Pandemic Is Focusing Attention on Loneliness and Social Isolation”. *Public Health Research and Practice*, Vol. 30(2): e3022008, p. 1-4, <<https://www.phrp.com.au/wp-content/uploads/2020/06/PHRP3022008.pdf>>. [20.02.2021].
- Томић 2003: Зорица Томић. *Комуникологија*. Београд: Чигоја штампа.
- Фром 1963: Ерих Фром. *Здраво друштво*. Београд: Издавачко предузеће „Рад“.
- Фром 2008: Ерих Фром. *Умеће љубави*. Београд: Моно и Мањана.
- Најек – König 2021: André Najek – Hans-Helmut König. “Social Isolation and Loneliness of Older Adults in Times of the COVID-19 Pandemic: Can Use of Online Social Media Sites and Video Chats Assist in Mitigating Social Isolation and Loneliness?”. *Gerontology*, 67, p. 121–123, <<https://www.karger.com/Article/Pdf/512793>>. [20.02.2021].

Marija R. BORANIJAŠEVIĆ

CHALLENGES OF COMMUNICATION IN THE TIMES OF CORONAVIRUS

SUMMARY

The subject of research in this paper is the analysis of the communication process which is by all means specific and different in the times of coronavirus. The pandemic caused by Covid-19 virus has appeared suddenly, spread astronomically fast, left enormous consequences and does not abate, affecting all the spheres of human life. The imposed changes of the life style have led to huge changes in human communication practice, the consequence of which is the social alienation which is omnipresent. The author researches to which extent the social isolation affects the human communication practice and whether people turn to virtual communication in the absence of direct human contact. The goal of this research is to determine in which way the use of modern technology and new media, primarily the Internet and social networks, affects the sense of loneliness which inevitably appears during the pandemic and whether the use of modern technology helps to mitigate this sense of loneliness, if not eliminate it.

Key words: communication, social isolation, alienation, media, the Internet, social networks.